

molt diversos, que permeten anar molt més enllà del discurs local o nacional.

Té sentit mantenir al segle XXI una institució amb aquestes característiques? No hi ha una resposta fàcil, però, en la mesura del meu coneixement, cap dels museus d'arqueologia de característiques similars creats en els darrers 150 anys no ha estat clausurat ni dissolt en entitats museístiques més àmplies, de manera que podem suposar que conserven la seva utilitat i que les finalitats per als quals van ser dissenyats segueixen existint. Sense sortir de les fronteres de l'Estat espanyol, el MAN de Madrid està sent objecte d'una renovació completa de l'edifici i de l'exposició permanent (el cost de la qual és fàcil d'imaginar); però, no cal dir-ho, seguirà essent un museu arqueològic i, per descomptat, "nacional", que continuarà tenint, entre altres, la missió de prestigiar l'Estat espanyol i, d'aquesta manera, afermar-ne la dimensió nacional. Ha de ser aquesta una de les finalitats del MAC en el segle XXI? La resposta, des del meu punt de vista, és ben senzilla: per què hauria de ser una excepció? L'argument habitual per liquidar el MAC és, simplement, que el nostre museu d'arqueologia ha fracassat; que el nombre de visitants és excessivament reduït, que la seva ubicació és dolenta, que l'edifici és massa vell i inadaptat a la funció de museu. I tot això, en alguna mesura, és cert, però també ho és que cap d'aquests problemes no és insoluble i que la situació creada és essencialment el resultat de la incúria dels responsables politicoadministratius o, encara pitjor, de la utilització d'aquesta institució en el joc de les rivalitats polítiques, que ha fet que la direcció del museu —un càrrec que hauria de tenir un perfil estrictament tècnic i, per tant, independent de les alternances de poder— hagi canviat constantment en funció de l'alternança de partits al poder. Els països seriosos mantenen les seves institucions, preservant-ne els elements i funcions essencials, i renovant el que cal quan és necessari. I, sobretot, els països seriosos fonamenten certes polítiques (exterior, educativa, cultural) en consensos amplis, que en permeten un mínim de continuïtat d'execució malgrat els canvis de govern. El fracàs, per tant, no és del MAC, sinó d'una classe política que ha entès les institucions com un instrument al servei dels seus interessos de partit, girant com un mitjà la veritable naturalesa d'un sistema democràtic.

Quin futur, doncs, per al MAC, segons l'autor d'aquestes ratlles? Crec, per raons que es desprenen fàcilment dels paràgrafs anteriors, que la institució ha de perviure com a tal, és a dir, com a museu d'arqueologia amb entitat pròpia i nítidament diferenciada, que sigui capaç d'aprofitar els seus fons —molt rics, i que poden ser ampliat, per què no?— per a proporcionar un discurs actualitzat sobre l'evolució de les societats humanes tal com pot ser reconstituïda avui dia a partir de la cultura material; un discurs profundament ancorat en la teoria sociològica i antropològica, és cert, però nítidament històric i arqueològic. A més, hauria de parar una forta atenció als mètodes que fan possible assolir aquesta reconstitució i a la dimensió interdisciplinària de l'arqueologia; i, no cal dir-ho, hauria de posar de relleu l'especificitat

dels Països Catalans (on, si no és a Barcelona, es podria fer quelcom de semblant?) dins dels processos generals de la història humana.

Això és perfectament possible amb els fons de materials i els espais disponibles, i malgrat que suposa unes inversions considerables, probablement serien més modestes —molt més modestes, de fet— que les que implicaria la creació d'un nou "Museu de Societat", o d'"Història, Arqueologia i Etnografia", com el que ha estat proposat pel Departament de Cultura durant l'anterior govern (projecte que, dissortadament, sembla que també contempla el govern actual) i que agruparia, segons sembla, els actuals museus d'Història de Catalunya, d'Arqueologia i Etnografia. Ara bé, seria potser possible integrar un museu com el que proposem en aquesta estructura més àmplia i heterogènia, mantenint-ne l'especificitat i el tipus de discurs que hem esmentat? Ho dubto, o, més ben dit, ho he de negar. Com podria un museu d'Història de Catalunya —ni tan sols dels Països Catalans— ser a la vegada un museu que exposés l'enorme diversitat de l'experiència humana? Es tractaria simplement de juxtaposar tres museus en un espai compartit? Té sentit desmuntar estructures existents, reformables en el que sigui necessari, simplement per desplaçar-les? Sense ànim de jutjar allò que encara no es coneix, em temo, i molt, que aquest nou equipament tindrà una dimensió localista i, encara pitjor, estrictament catalana —en el sentit de principatina—; això, no cal dir-ho, és incompatible amb el model que hem esmentat i suposarà el desaprofitament de la gran potencialitat museogràfica del MAC, fruit de tants esforços des de fa més d'un segle i del somni noucentista d'un país normalitzat, que ara, segons alguns, ha de ser superat.

Joan Sanmartí
Universitat de Barcelona
sanmarti@ub.edu

El Museu d'Arqueologia de Catalunya: un museu que fa nosa?

Joan Santacana Mestre

No hi ha museus ideològicament neutres

S'ha dit que els museus, en general, expressen una posició davant de la societat, davant de la Història; de fet tots els museus del món tenen una base ideològica i l'expressen de moltes maneres: amb la seva organització, en la seva estructura, en els serveis que ofereixen, en la selecció de les edicions que publiquen, en la forma com presenten el passat, tant li fa si és

recent o remot.¹ Si aquests museus són d'arqueologia o d'història,² tenen una funció suplementària en la consolidació i les contínues reinterpretacions de les identitats socials i culturals dels pobles. I això, que és vàlid per a tot el món, ho és també per al nostre país.

El Museu d'Arqueologia no es va concebre com un equipament aïllat. Va ser el pal de paller d'un projecte

Anem a parlar d'un museu d'arqueologia que ha estat molt important per a Catalunya. L'arqueologia com a disciplina científica va néixer al segle XIX, a l'època de les grans excavacions de jaciments grecs i romans; aquest desvetllament de la disciplina va coincidir amb l'explosió dels nacionalismes. El Museu d'Arqueologia de Catalunya es va nodrir de tot això. De fet, aquest museu es va estructurar sota el mestratge de Bosch i Gimpera, però com recordava Tarradell fa gairebé vint anys, nasqué com una part, com una branca d'un conjunt que comprenia el Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans, el Seminari de Prehistòria de la Universitat, les excavacions d'Empúries, etc. Tot plegat va ser el fruit de la confluència dels que "saberan actuar sense esperit de capelleta, al servei dels ideals de la Catalunya noucentista".³ D'aquesta estructura de recerca arqueològica, el museu havia d'ésser el pal de paller, el nucli central que ho havia d'aguantar tot. No va ser l'obra d'un Bosch i Gimpera solitari; va ser l'obra de molts dels prohoms més eminents del país; Puig i Cadafalch va presidir el Patronat del Museu per deixar-ho tot lligat. També hi van posar el coll Ventura i Gassol, Josep Tarradellas, Josep Colomines, Josep de C. Serra Ràfols, Albert del Castillo i Lluís Pericot.

Per aixafar el país, calia fer perdre significat als seus monuments

I tot això per què? El motiu era que durant la Renaixença i el Noucentisme, amb el seu interès per trobar les arrels de la identitat nacional, entre altres moltes accions, van impulsar les excavacions arqueològiques i la creació d'un Museu d'Arqueologia a Barcelona, que és la capital del país. Per això la creació del Servei d'Investigacions Arqueològiques data ja de l'any 1915; Puig i Cadafalch va animar molt Bosch fins aconseguir una projecció internacional d'aquesta arqueologia, amb el I Congrés Internacional d'Arqueologia a Barcelona l'any 1929.

Per tant, quan va néixer la Generalitat Republicana, la creació del Museu d'Arqueologia de Catalunya formava part important d'un projecte de país que

s'havia gestat al llarg del segle XIX i el primer terç del segle XX.

La Guerra Civil Espanyola ho va trinxar tot i just acabada, amb els ocupants controlant les institucions, l'arqueologia no va escapar del control. La presència d'un jove falangista d'encara no trenta anys al capdavant d'aquesta emblemàtica institució de l'autogovern l'any 1939 tenia com a objectiu eliminar tot significat a les pedres i objectes que s'hi custodiaven. En la necessària remodelació del museu calia robar la memòria del que podia significar el museu... però malgrat el mig segle de feixisme i de centralisme anticatalà, el museu, contra tot pronòstic, va aguantar i va seguir sent un punt de referència; això sí, desconnectat de totes les arrels que li havien donat vida es va anar esllanguint. Aquesta voluntat de destruir la memòria no sols es va fer al Museu d'Arqueologia. Molts altres monuments van ser reinterpretats o mutilats; per quin motiu al conjunt de l'Exposició del 1929 li han mancat les quatre simbòliques columnes? I el monument al Dr. Robert, erigit per subscripció popular a la plaça de la Universitat de Barcelona, per què va ser desmuntat l'any 1940?⁴ La llista és molt llarga i no la volem repetir. Però dins de la llista hi ha el Museu d'Arqueologia de Catalunya, aquell que mostrava les importants troballes de l'Institut d'Estudis Catalans al Baix Aragó, a les Illes Balears, a Empúries i que havia estat l'aparador de la recerca catalana en arqueologia.

Un Museu de Ciències Socials...?

La recuperació de les llibertats podia fer pensar que s'obria una etapa d'esperança i que la segona Generalitat recuperaria la base ideològica que va impulsar la creació del museu... El resultat ha estat —després de molts anys d'indecisió i d'abandonament— un flamant Pla de Museus que el fa desaparèixer a la pràctica i el dissol en una cosa estranya que "abastaria el coneixement de les ciències socials, potenciant el discurs transversal, des de múltiples mirades. No sols ens parlaria de les formes de vida, dels esdeveniments i de l'evolució cultural produïda al llarg del temps en el territori que avui coneixem com a Catalunya, sinó que també presentaria els grans temes d'actualitat. El discurs del museu pot ser diacrònic (des de la prehistòria fins avui) o temàtic (el paisatge, les migracions, l'habitatge, etc.), però aprofundint fins les arrels temporals més profundes d'aquests temes, de manera que puguem veure com han anat canviant les realitats al llarg del temps".

Aquest llarg paràgraf que hem transcrit de les pàgines del document fa referència, encara que no ho diu explícitament, a un tipus de museus molt estesos pel món i que en solem dir "museus de civilització o museus de societat". Res podria fer pensar, a priori, que aquesta tipologia de museus sigui pitjor o millor que la que predomina encara arreu. Hi ha països on la seva tradició científica ha fet que la seva arqueologia anés molt lligada a l'etnologia; és el cas d'una

1. LUMBRERAS, LUIS (1980). Museo, cultura e ideología. A: *Museología y patrimonio cultural; críticas y perspectivas*. Cursos regionales de capacitación 1979/80. Escuela de restauración, conservación y museología. Bogotá. PNUD/UNESCO. Lima: 19-23.

2. Sobre aquestes funcions, vegeu J. SANTACANA & F. X. HERNÁNDEZ (2011). *Museos de Historia. Entre la taxidermia y el nomadismo*. Ed. TREA. Gijón.

3. M. TARRADELL (1984). Precedents de segles i de mil·lennis. A: *Arrels de la Catalunya mil·lenària. Cinquanta anys del Museu Arqueològic de Barcelona (1935) i setanta-cinc de les Excavacions d'Empúries (1908)*. Ed. Fundació Jaume I: 18.

4. <<http://www.ahistcon.org/docs/Santiago/pdfs/s1k.pdf>>. (05/02/2012).

bona part d'Amèrica, on les societats àgrafes tenen un contacte directe amb el món colonial des de fa relativament pocs segles. En aquest sentit és, però, ben conegut que l'arqueologia té moltes paternitats, ja que per d'altres tradicions culturals s'ha de lligar a les ciències naturals, com passa a Alemanya o a Àustria, on les troballes de l'arqueologia prehistòrica estan exposades en els museus de ciències naturals. Fins i tot hi ha països, com Itàlia, on l'arqueologia es considera una filla de la història de l'art o de les belles arts. Per tant, la idea de vincular-la amb l'etnografia no és nova i certament hi ha molts països que tenen museus d'aquesta mena. Cal recordar en aquest sentit que museus com l'Antropològic de Mèxic, de fet, amb la seva arqueologia reivindica la identitat cultural del país, que els diferencia fonamentalment del nord. D'altres, com el del Quebec, són la resposta lògica a un fet diferencial —la tradició francòfona.

Els “ingredients” del nou museu i les sorprenents absències

Amb tot, els dubtes sorgeixen quan analitzem quins ingredients tindrà el “còctel museístic” que els nous administradors ens ofereixen: Hi haurà com a plat fort els “actuals museus d'Història de Catalunya i d'Arqueologia de Catalunya, junt amb la Xarxa de Museus d'Etnologia de Catalunya”.

No cal llegir gaire més per descobrir els objectius reals del que s'anomena “Pla de Museus”: si es vol un discurs que ens parli de les formes de vida, de l'evolució “des de la prehistòria fins avui”, és ben clar que Catalunya com a nació té uns mil anys; en aquest sentit va néixer com totes les grans nacions d'Europa i no som una excepció. Aquest país no es pot entendre sense l'art i l'arquitectura medieval; sense les quatre grans cròniques, sense l'art romànic i, sobretot, sense la revolució industrial. Catalunya és filla de la revolució industrial. El país es va transformar sota el fum de les xemeneies... Cal preguntar als autors del Pla quina història explicaran d'aquest país sense les pintures murals del Museu d'Art de Catalunya... sense els enginyers que van canviar el país des del final del segle XVIII. Catalunya no s'explica amb quatre barretines i un parell de pots i olles!

Com és que en aquest magnífic museu de Ciències Socials no hi posem els fons del Museu de la Ciència i la Tècnica? Per quin motiu s'exclou d'un museu tan important les col·leccions de l'art romànic? És clar, seria un disbarat desfer el Museu de la Tècnica de Catalunya! I no podríem perdonar a qui destruí el Museu Nacional d'Art de Catalunya! En canvi, desfer el d'Arqueologia és fàcil! Sols cal deixar-lo uns quants anys sense diners i la seva museografia anirà quedant ridícula... Després cal treure-li les funcions de recerca i tot s'anirà tornant de cartró pedra. L'edifici tampoc no ha estat modificat amb excepció d'alguns pegats... Per tant, cal eliminar el públic, fins que hi vagin quatre gats! Aleshores es podrà desfer... I pel que fa als altres museus la feina és molt fàcil: així per exemple el Museu d'Història de Catalunya de fet és un “centre de visitants” ja que es va fer sense col·leccions. Desmuntar-lo serà fàcil... les peces originals

són poques i la resta és de guix i cartró. A canvi, l'Administració obtindrà un edifici magnífic, davant del port, per a altres usos, tal vegada per eixamplar alguna conselleria... I el Museu d'Etnologia... ja fa anys que el volen tancar!

Un museu on no es podrà mostrar el mètode d'anàlisi... no és un museu

Hi ha altres arguments, sobretot de caràcter científic. Cal tenir present que cada disciplina científica sol tenir al darrere una metodologia d'anàlisi, que és diferent segons els casos. L'arqueologia és una disciplina molt complexa i requereix mostrar els mètodes d'anàlisi si vol ser quelcom més que un pamflet. El museu no sols ha de mostrar el que sabem, sinó també com ho sabem. L'arqueologia, com la història, si no mostra el mètode es converteix en mite... Per tant, un museu seriós ha de mostrar, sobretot, els camins de la recerca i aquests són específics per a cada una de les disciplines. Quan es barregen, no és possible mostrar el mètode d'anàlisi ja que aleshores n'hi ha molts. És molt diferent el mètode de l'etnografia o el de l'antropologia cultural del de l'arqueologia. Quins ens mostraran en aquest fantàstic nou projecte? Ens els mostraran tots? Pensar que això és possible és desconèixer el que és la recerca. És clar que, si no es pensa mostrar mètodes i plantejar sols aspectes superficials, aleshores tot és possible.

Catalunya és diferent dels països cultes del nostre entorn?

No s'han plantejat els autors d'aquest Pla de Museus els motius pels quals Alemanya ha apostat per crear i desenvolupar potents museus d'arqueologia? No han vist el Neues Museum de Berlín, remodelat per David Chipperfield, o el nou Westfälisches Museum für Archäologie per esmentar dos dels més recents? Què no té el Museu d'Arqueologia de Catalunya que tinguin els museus alemanys? I cal recordar que Alemanya també té un Museu d'Història d'Alemanya a Berlín (Deutsches Historisches Museum) i és nou! Allà no ho han dubtat... Han apostat per un Pla de Museus que a Catalunya sembla que no ens va bé! Tampoc Euskadi, per esmentar un país amb el qual ens uneixen molts trets comuns, ha prescindit del seu museu d'arqueologia, i més de 18.000 peces aniran al nou equipament, després d'haver ampliat el vell edifici de Bilbao. Igual ha fet Astúries i molts d'altres. I per no quedar-nos curts, una de les grans inversions museístiques d'Espanya és el Museo Arqueológico Nacional, a Madrid. La primera fase d'inversió ha estat ja de més de seixanta milions d'euros i “hi ha la voluntat de convertir-lo en un dels més grans museus d'arqueologia d'Europa”.⁵ És clar, és que Espanya és un estat, i al centre de poder de l'estat li cal un potent museu d'arqueologia on el plat fort seran els ibers, els visigots, i els grans monuments del

5. Vegeu la notícia a: <<http://man.mcu.es/informacion/horario.html>> (05/02/ 2012) <<http://www.telemadrid.es/?q=noticias/madrid/noticia/el-museo-arqueologico-nacional-reabre-tras-la-remodelacion>> (05/02/ 2012).

passat que demostren que no són un país improvisat. I no cal dir-ho: al costat del museu s'ha remodelat fortament la Biblioteca Nacional, un dels plats forts de la cultura espanyola. Bé, no és aquest el lloc de repassar quins països tenen i quins no tenen el seu Museu Arqueològic Nacional. El que cal és pensar qui ha decidit destruir el nostre sense oblidar cap nom, i per què.

La crisi econòmica, una darrera esperança!

Per tant, aquest és, al meu entendre, el pla ocult de museus. Per als tecnòcrates de totes les èpoques l'arqueologia és una cosa incomprendible. Per a ells, les pedres no parlen i, pel que fa a l'herència de Bosch, al cap i a la fi, no és seva. Ells no en són els hereus intel·lectuals!

Si el panorama dels nostres museus és trist, avui hi ha alguna esperança. En Miquel Tarradell, parlant dels museus i de l'arqueologia catalana, ens deia que aquest país nostre “quan va tenir bons cervells que pensaven en l'arqueologia no hi van haver diners, i quan hi ha hagut diners manquen cervells”. Bé, ara, al mig de la crisi més profunda que ha patit el país en els darrers cinquanta anys, els somnis de destruir el Museu d'Arqueologia de Catalunya xoquen amb una manca de diners altra vegada... Fins i tot per destruir cal tenir diners i, per sort, no en tenim! Per tant, encara hi ha l'esperança que els tecnòcrates, sense diners, no facin res i el museu se salvi de ser destruït.

Joan Santacana Mestre
Universitat de Barcelona
jsantacana@ub.edu

S.T.T.L.

Francesc Tarrats Bou

Amb la promulgació de la Llei de museus de Catalunya, l'any 1990, va renéixer jurídicament el Museu d'Arqueologia de Catalunya, una de les institucions que, malgrat la curta història de la seva etapa fundacional, havia assolit un sòlid prestigi i un més ampli reconeixement en el si de la museística catalana.

Havia hagut de passar una dècada des de la recuperació de competències de la Generalitat de Catalunya en matèria de cultura per arribar a aquell moment. I van haver de passar 6 anys més fins que, el 1996, d'acord amb el previst per la Llei, la Diputació de Barcelona va fer efectiva la transferència dels centres de la seva propietat (Museu Arqueològic de Barcelona, Empúries i Olèrdola) i la Generalitat va adscriure al MAC el Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya, creat quatre anys abans. Es tancava d'aquesta manera un llarg procés que donava contingut al que fins aleshores havia estat una simple figura jurídica, malgrat que l'any 1992 la Diputació de Girona ja havia traspassat la seva part (Museu

Arqueològic de Sant Pere de Galligants, Ullastret i Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona) a la Generalitat. Fins aquell moment, malgrat que el preàmbul de l'esmentada Llei de museus declarava els museus nacionals com a element ordenador del sistema museístic català, la Generalitat havia concentrat les seves actuacions en l'estructuració d'un sistema comarcal català de museus al marge, però —per raons de buit competencial—, dels equipaments d'abast nacional, amb les excepcions del de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya —creat, a diferència del MAC, *ex novo*, net d'antecedents històrics, al principi de 1985— i del d'Art de Catalunya, el qual —gestionat en aquells moments per la Generalitat de Catalunya i per l'Ajuntament de Barcelona— no va assumir, ni aleshores ni mai, el paper de museu de capçalera que la Llei li suposa.

Els traspassos de les diputacions de Girona i Barcelona respecte als jaciments i equipaments museístics de temàtica arqueològica en les respectives circumscripcions, d'acord amb el que es determinava en la Disposició Addicional 2 de la Llei de museus de Catalunya, van habilitar, doncs, la Generalitat de Catalunya a assumir unes competències que fins aquells moments no havia tingut l'oportunitat d'exercir.

El desplegament de la Llei de museus en l'àmbit del Museu d'Arqueologia de Catalunya va comportar dos fets importants: el primer, la recuperació de la capçalera d'un dels museus més emblemàtics de l'acció de govern de la Generalitat republicana, que amb l'ocupació franquista va veure com es modificava el seu nom —per prendre el de Museo Arqueológico de Barcelona— i com era reconduït a un abast territorial estrictament provincial, amb la sola però important excepció d'Empúries, aleshores constituït —en base a la propietat— en una mena d'enclau històric de la Diputació de Barcelona en terres gironines. El segon, la represa d'un projecte d'abast i compromís nacional: ja no era la Diputació de Barcelona, amb les seves limitacions competencials territorials, qui gestionava el museu des de la província i amb les perspectives dirigides a la província sinó la Generalitat de Catalunya, des de la capital del País i amb el País i la seva arqueologia com a referent orgànic i programàtic. Tot això, sobre el paper. Perquè en la realitat, un dels primers problemes, certament, va ser, en aquest aspecte en concret, que el Museu d'Arqueologia de Catalunya renaixia més com a resultat d'una conjuntura política i no tant com a expressió d'una voluntat i d'un programa institucional nets de condicionants. La, en realitat, manca de compromís de fons amb el nou museu, va derivar durant molts anys en una involució orgànica i estructural que no el podia afavorir en res. Amb tot, des de bon principi, es va veure la necessitat d'avançar en el procés d'implementació del contingut i, sobretot, de l'equilibri en l'abast de la cobertura territorial d'aquell nou museu nacional: en la seva conformació inicial, la territorialitat del MAC es limitava a una llenca geogràfica molt escadussera en relació amb la totalitat del país, deixant absolutament fora del seu radi d'acció les circumscripcions de Lleida i de Tarragona. Tampoc en l'aspecte temàtic i cronològic no es donava resposta a la totalitat de les cultures que un